

Ronde 6

Marianne Vonck

Odisee

Contact: Marianne.vonck@odisee.be

Literatuur voor prille taalleerders: De vos Reynaert

Het initiële idee voor een vertaling is ontstaan in het Reynaertgenootschap in Sint-Niklaas. Al sinds 1988 stelt dit genootschap zich tot doel om het verhaal van de vos levend te houden. Dit betreft zowel de studie en het onderzoek van het verhaal als het verspreiden, het hertvertellen en het vormgeven ervan. We hebben onze vertaling gemaakt vanuit de overtuiging dat een verhaal verbindend werkt en dat literatuur in een prille fase van taalonderricht kan bijdragen aan een snellere verwerving van de taal op een prettige en taalrijke wijze. Ik neem jullie in deze sessie mee in deze gedachtegang en zal het waarom, het voor wie en het hoe nader verklaren.

Waarom de Reynaert? De felle met de rode baard zit stevig verankerd in onze literatuur en in onze taal. Het verhaal is eeuwen oud, maar blijft actueel en herkenbaar. Daarvoor zorgen ook de vele aanpassingen, vertalingen en actualisering van personages. De vos laat bovendien sporen na in onze woordenschat, in onze beeldspraak, in onze straten, parken en pleinen. Het is een verhaal dat we graag delen: kinderen krijgen een aangepaste versie, poëziefhebbers krijgen het verhaal in gedichten, er zijn stripuitgaven voor de liefhebbers en talloze hertalingen van het verhaal. De laatste vertaling door Tom Lanoye werpt alweer een nieuw licht op de personages, op de intrige en brengt, geheel in Lanoye-stijl, het verhaal op weer een andere manier tot leven. En het gonst al van meningen over deze vertaling. Het verhaal leeft dus, voor iedereen. Als de Reynaert door iedereen moet gekend zijn, dan zeker ook door diegenen die zich een plaats zoeken in onze cultuur: de anderstalige nieuwkomers.

Onze doelgroep was duidelijk. Wie het Nederlands nog maar net leert, mag ook nieuwsgierig gemaakt worden naar meer verhaal. Het leek ons, vanuit het Reynaertgenootschap, een kans om de prille taalleerders ook een Reynaert te schenken die hen de taal, de cultuur en de pret van cultuur biedt. We hebben ons gericht op het niveau A2. Dat is de drempel om aan het dagdagelijkse leven deel te nemen. Een complexe en meerduidige tekst vertalen naar een behapbaar niveau vraagt gerichte aanpassingen en wij zijn daarbij niet over één nacht ijs gegaan.

Een eerste kennismaking met de doelgroep en met de aanpak van NT2-lessen voor mensen met weinig of geen schoolse achtergrond, leerde ons dat een literair narratief niet evident is. De leermethoden focussen met korte teksten op vaardigheden gericht

op het functioneren in een samenleving. Voor laaggeletterden is dit erg intens: de taal, de omstandigheden en het schoolse leren zijn nieuw en vergen veel concentratie en inspanning. Met het oog op de taaltesten die voor hen van groot belang zijn voor hun toekomst in België, moeten zij op korte tijd relatief veel kunnen. De leesvaardigheid is hierbij zeker een uitdaging. Dat literatuur geen of slechts sporadisch een plek krijgt in de lessen, is vrij logisch. Het aanbod op maat van volwassen cursisten is erg beperkt en literatuur wordt vaak nog gezien als een extraatje: het echte leren verloopt niet via fictie. Toch durven wij, na onze ervaring met de Reynaert, te stellen dat literatuur prikkelt en dat een aangepaste tekst vanuit de canon vele doelen dient.

Hoe zijn we te werk gegaan en welke methode hebben we gebruikt? Op de eerste plaats zijn we op zoek gegaan naar een concrete doelgroep. Deze hebben we gevonden in Ligo, Sint-Niklaas bij Kim Flamme. Na observatie en gesprek konden we inschatten wat A2 precies betekende. Kim was ook onmiddellijk gewonnen voor het idee om met literatuur te mikken op taalonderwijs, een visie die toch niet parallel loopt met de methode die ze in de school gebruiken.

De vertaling op zich vraagt natuurlijk aanpassingen en keuzes, en daarbij laat je heel wat weg. Het hele verhaal van de Reynaert hertalen voor laaggeletterden was namelijk onbegonnen werk. Ik heb gemikt op de centrale lijn van het dierenepos, het aandeel personages is afgeslankt, de namen van de dieren zijn weggelaten en zijlijnen werden geschrapt. Ik liet me voor het grootste deel leiden door de vertaling van Verniers, een zeer mooie vertaling die al veel zijsprongen weggelaten had en die het verhaal behaarder maakt door voornamelijk vast te houden aan één verhaallijn. De bedoeling is om de cursisten bekend te maken met wie Reynaert is en wat de grote lijn van het verhaal is; niet om een tekststudie te doen. Ik ben me bewust van het feit dat we hiermee tal van fraais hebben geschrapt, en dat de smeulige humor en de sappige zijsprongen die het verhaal kleuren, weggelaten zijn. Ook wat woordenschat betreft hebben we keuzes gemaakt. We spreken bijvoorbeeld niet over ‘een kater’, ‘een moeder’, ‘een kapelaan’ of ‘de luipaard’. Het Middelnederlands met rijke beeldspraak en subtiele – of soms weinig subtiele – woordkeuze, diende aangepast te worden. Onze tekst wil herkenbare woordenschat aanbrengen, zodat het leesproces niet verstoord wordt. Het moet prettig en prikkelend blijven. Door dit te doen, hebben we natuurlijk gerommeld aan bepaalde aspecten van het oorspronkelijke verhaal. Dubbelzinnigheden, diepere lagen en satire vielen grotendeels weg. Toch hebben we geprobeerd om het verhaal niet volledig te vervlakken tot een eenvoudige, kinderlijke vertelling. Via begeleidend lezen en gesprek kunnen cursisten toch genieten van de kritiek op de clerus, de noblesse en de moraal. De tekeningen, gemaakt door Kato Beirnaert, ondersteunden ook visueel de beleving van het verhaal.

Ons enige doel was het verhaal van de vos kenbaar maken, zodat mensen deze figuur kunnen herkennen en kunnen meebabbelen. Waarom dan geen kort, informatief ar-

tikel over de vos kan je denken. Waarom het verhaal per se literair maar ingekort brengen? Omdat de kracht van literatuur in het narratief zit en in wat het doet met een lezer/toehoorder. Deze tekst nodigde uit tot gesprek, wekte verontwaardiging op en via de in- en beleving van de personages kwamen we snel tot gesprek over verraad, religie, gebruiken, macht, dieren, enz. De NT2-cursist werd onderdeel van het verhaal, zoals dat bij het lezen of beluisteren van elk verhaal is.

Wat zijn onze conclusies na een jaar? Het boekje wordt gebruikt en voornamelijk in de B-stroom. Het secundair onderwijs omarmt al langer de literatuur, en het verhaal vindt gemakkelijker zijn weg in de lessen. Ook binnen het OKAN-onderwijs wordt met het boekje gewerkt, en we ontvangen fijne reacties. Daarbij willen we graag benadrukken dat de rol van de leraar hierin van cruciaal belang is. De leraar die overtuigd is van de meerwaarde van literatuur zal ook een meerwaarde bereiken. De leraar die literatuur inzet als verplicht nummer, oogst uiteraard minder leesplezier, leeslust en taalbegrip. Want dat is waarin we steevast geloven. Via literatuur, op welk taalniveau dan ook geschreven, kom je tot een rijkere woordenschatverwerving en creëer je spontane gesprekscontexten. De bange haas, de sluwe wolf, de vermoeide koning, enz., het inzicht van deze karakters en de bespreking van hun daden zorgden elke les opnieuw, dankzij de voortdurende herhaling, voor grotere zelfzekerheid.

Onze oude teksten, die ooit mondeling werden doorgegeven, telkens afgestemd op hun publiek, blijven circuleren en leven voort. En wij, vanuit het Reynaertgenootschap, hebben geprobeerd om het verhaal aan de specifieke doelgroep van laaggeletterden te geven.

Deze tekst is een bewerking van de tekst die is uitgesproken tijdens het colloquium 'hertalen', georganiseerd door de KANTL op 4 april 2025.

Referenties

- Bax, S. & E. Mantingh (2018). "Een web van twintigste-eeuwse literatuur". In: *Nederlandse Letterkunde*, 23 (3), p. 257-286.
- Biesta, G. (2015). *Beautiful Risk of Education*. London: Routledge.
- Cultuurkuur (z.d.). "Praten over boeken volgens Aidan Chambers". Online raadpleegbaar op: <https://www.cultuurkuur.be/inspiratie/praten-over-boeken-volgens-aidan-chambers>.
- Favier, S. (2020). *Individual differences in syntactic knowledge and processing: Exploring the role of literacy experience*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen. [Dissertatie].

- Iedereen Leest (2022). “15-jarigen die op papier lezen, scoren beter op leestest en hebben meer boeken in huis”. Online raadpleegbaar op: <https://www.iedereen-leest.be/over-lezen/onderzoek/15-jarigen-die-op-papier-lezen-scoren-beter-op-leestest-en-hebben-meer-boeken#:~:text=Jongeren%20die%20vaker%20op%20papier,daalt%20dat%20aantal%20naar%20113>.
- Karels, M. (2021). “Het prachtige risico van onderwijs – Gert Biesta”. Online raadpleegbaar op: <https://wij-leren.nl/gert-biesta-het-prachtige-risico-van-onderwijs.php>.
- Kortlever, D. & J. Lemmens (2012). “Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen”. In: *Tijdschrift voor Communicatiewetenschappen*, 40 (1), p. 87-105.
- Pelt, S. Van (2020). “Onderwijs in tijden van onzekerheid”. Online raadpleegbaar op: <https://onderwijsvandaag.be/artikel/van-pelt-onderwijs>.
- Schrijvers, M., T. Janssen, O. Fialho & G. Rijlaarsdam (2016). “The impact of literature education on students’ perceptions of self and others: Exploring personal and social learning experiences in relation to teacher approach”. In: *Learning and Instruction*, 46 (1), p. 30-42.
-